

restorasyon

Restorasyon | Konservasyon | Arkeoloji | Sanat Tarihi | Yıl: 2016 Sayı: 13

YILLIĞI

ISSN: 2146-3166

BALKANLAR
ÖZEL SAYI

PRİŞTİNE'DE PİRİ NAZİR CAMİSİ PİRİ NAZİR MOSQUE IN PRISHTINE

Aynur Göktaş | Rest. Uzmanı Y.Mimar

Makalede Kosova, Priştine'de yer alan Piri Nazir Camisi'nin koruma-onarım projesi anlatılmaktadır.

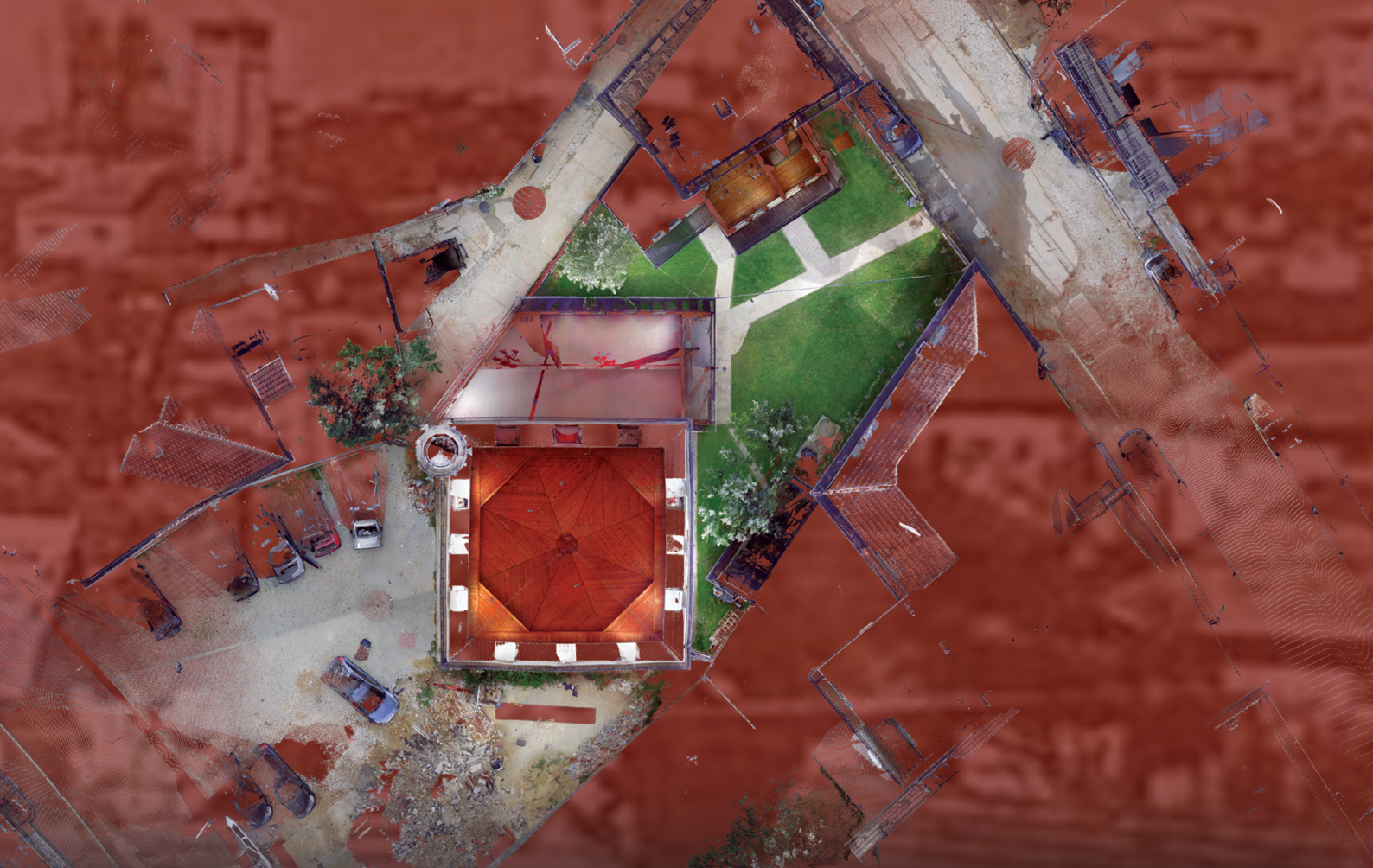
15. yüzyılda inşa edilmiş olan, bir dönem Prens Lazar'ın da mezarını barındırmış olan Piri Nazir Camisi'nin, bölgedeki hem Müslüman hem de Hristiyan topluluklar tarafından kutsal kabul edildiği bilinmektedir. Yapı, cami, medrese ve türbeden oluşan bir külliye'nin günümüze kalan tek parçasıdır. Taş yığma olarak inşa edilmiş, tek mekânlı yapının hariminin üstünde, konik, ahşap bir kubbesi bulunmaktadır. İç mekânda ahşap dikmelerle taşınan bir kadınlar mahfili mevcuttur. Tek minaresi olan ahşap topuz çatılı yapının eskiden önünde ahşap kırma çatıyla örtülü, açık bir son cemaat mekânı yer almaktaydı.

Yazıda, Piri Nazir Camisi'nin belgeleme çalışmaları ile yapı ve çevresiyle ilgili tarihsel araştırmalar anlatılmış, yapının restitüsyonu ile ilgili kaynaklar ve hazırlanan çizimler verilmiştir.

Piri Nazir Camisi, günümüze kadar pek çok değişiklik geçirerek ulaşmıştır. Mevcutta, günümüze ulaşmayan son cemaat yerine yeni bir ek yapılmış, iç mekânında litürjik elemanları ve mahfili büyük ölçüde müdahale görerek günümüze gelebilmiştir. Cami arazisine de zaman içinde çeşitli yapılar inşa edilmiştir.

Yapının koruma-onarım projesi dâhilinde caminin özgün görüntüsünün yeniden oluşturulmasını sağlayacak kapsamlı bir restorasyona yönelik müdahaleler ve burada gözetilecek ilkeler detaylı olarak makale içerisinde verilmiştir. Aynı zamanda Kosova İslam Topluluğu tarafından caminin kadastral sınırları içindeki yapıların kaldırılması için çalışmalar yürütülmektedir. Restorasyon projesi kapsamında bu yapı sınırları içinde planlanan bir hafızlık okulu ile yeni cami müstemilatına ait projeler, çevre düzenlemesi ve bunların görselleri de yazının içinde sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Piri Nazir Cami, belgeleme, mimari koruma, restorasyon, restitüsyon, Kosova, Priştine, ahşap kubbe, mahfil, yeni ekler.

In this article the conservation Project of the Piri Nazir Mosque is presented.

The 15th century building of the Piri Nazir Mosque is respected by both Islamic and Christian communities of the region because it has housed the grave of Prince Lazar for a long time. The mosque is the only building remained from a complex that was consisted of a mosque, a madrasa and a tomb. The stone masonry building has a single praying hall which is covered with a conical wooden dome inside. There is a mezanine that was built for women carried by wooden columns. The building has a single minaret and by the time it was built there was an open narthex in front of the building that was covered with a wooden roof.

In the paper, the documentation of The Piri Nazir Mosque, the historical researches of the building and its environments are given while the sources for its restitution and restitution drawings are presented.

The Piri Nazir Mosque reached today with many alterations. There is an addition in place of the narthex of the building which is lost. The liturgical elements of the building and its mezanine had many interventions. And in time the authentic site of the Piri Nazir Complex is occupied with many buildings.

The conservation project of the mosque contains extensive interventions to restore the mosque to its authentic apparence and provides detailed principles for the restoration. The Islamic Community of Kosovo is working to remove the buildings that occupy the site. The drawings for a Hifz School and an auxiliary building which are planned to be built on the site of the mosque were presented in the paper with its visual materials.

Key words: Piri Nazir Mosque, documentation, architectural conservation, restoration, restitution, Kosovo, Prishtine, wooden dome, mahfel, new additions.

1-GİRİŞ

Priştine'de şehir merkezinde yer alan Piri Nazır Camisi'nin mülkiyeti Kosova İslam Topluluğu Başkanlığı'na aittir ve yapı, I. Grup eski eser olarak tescillidir (Kosova İslam Topluluğu Arşivi'nden Alas 2015).

Piri Nazır Camisi'nin koruma-restorasyon projelerinin hazırlanabilmesi için Kosova İslam Topluluğu ile T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü arasında bir protokol imzalanmak suretiyle teknik çalışmalara başlanmıştır. 2015 Haziran ayında start alan çalışmalar, AY-MİR Mimarlık tarafından yürütülmüş ve yapının belgelenmesi için çalışmalara başlanmış, hazırlanan proje 2016 Temmuz ayında Kosova'da Priştina Bölge Koruma Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Eski eserin korunması ve yaşatılması amacıyla hazırlanan restorasyon projesi dışında caminin ihtiyaç duyduğu ek mekânlar ile Kosova İslam Topluluğu'nun yapı parseli içinde konumlandırılmayı düşündüğü Hafızlık Okulu'na

ait eğitim binaları da proje dahilinde yapıya ve çevresine uyumlu bir şekilde tasarlanmıştır.

Piri Nazır Camisi'nin koruma-onarım projesi hazırlanırken yapının belgelenmesi, tarihsel araştırmaların yapılması neticesinde restitüsyon projesi hazırlanmıştır. Sonraki adımda ise, yapılacak müdahalelerin tespiti, restorasyon projesi ve cami çevresinde inşa edilecek yeni yapılarla ilişkin projeler hazırlanmıştır.

Yapının rölövelerinin üzerinden yapının malzemelerinin, sorunlarının ve değişmişlik durumunun incelendiği analizler hazırlanarak belgeleme aşamasına devam edilmiştir. Diğer yandan da tarihsel araştırmaya devam edilmiştir. Çeşitli kaynak, kütüphane ve arşivlerde taramalar yapılmıştır. Caminin mevcut durumundan elde edilen verilerle, tarihsel araştırmadan gelen verilerin bir araya gelmesi neticesinde 19. yüzyıl baz alınarak, yapının restitüsyon projesi hazırlanmıştır.

Şekil 1. Piri Nazır Camisi'ne ait ortofoto, vaziyet planı
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

Şekil 2. Piri Nazır Camisi'ne ait ortofoto, kesit
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

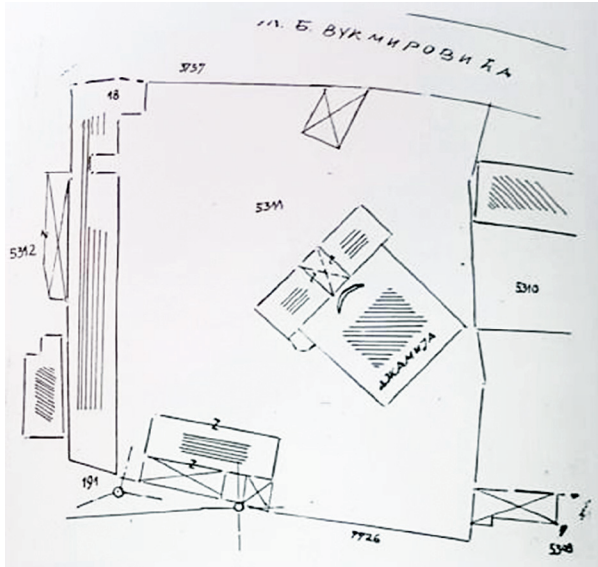
Rölöve ve restitüsyon çalışmalarının değerlendirilmesi sonucu yapının özgün olan ve zaman içinde değişikliğe uğrayan kısımlarının tespitleri yapılmıştır. Yapısal ve malzemelerdeki sorunların tespiti yapıldıktan sonra müdahale yöntemleri belirlenerek, koruma amaçlı bir proje oluşturulmuştur. Bir sonraki aşamada ise, restorasyon sonrasında yapının alacağı durumu gösteren restorasyon projesi hazırlanmıştır. Cami ile aynı parsel içinde inşa edilecek yeni bir WC ve abdesthane binası ile Hafızlık Okulu ve caminin Kuran Kursu'na ait mekânlar da tasarlanmış ve restorasyon projesinde gösterilmiştir.

2-TARİH İÇİNDE PİRİ NAZİR CAMİSİ

Caminin banisi, Yavuz Sultan Selim'in büyük veziri ve Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk veziri olan Piri Nazır olarak bilinen Sadrazam Piri Mehmed Paşa'dır. Piri Mehmed Paşa, Hicri 939 (Miladi 1532/ 33) tarihinde vefat etmiştir (Naza 1994, Tanman 1994, İbrahimgil- Konuk 2006 aktaran Alas 2015).

Piri Mehmed Paşa'nın adını taşıyan, banisi olduğu cami ve tekke gibi birçok hayır yapısı, İstanbul ve Silivri'de yer almaktadır. Caminin kuruluş tarihi ile ilgili kesin bir bilgi olmamasına rağmen giriş kapısının üzerinde yer alan dikdörtgen boşlukta, eskiden yapının bir kitabesi bulunduğu düşünülebilir. Fakat kitabe, herhangi bir kaynakta yer almamış ve 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de hiç bir araştırmacı tarafından görülmemiştir. Bu nedenle çok uzun zamandır kayıp olduğu anlaşılmaktadır (Ayverdi 1981'den aktaran Alas 2015).

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin verdiği bilgiye göre, Bekir Beyzade Macide Hanım'ın, baniyi, Piri Nazır olarak belirttiğini ve şimalinde medresesinin, cenubunda ise türbesinin var olduğu bir krokiyi eklediği öğrenilmektedir. Krokinin ince bir çizgiden oluştuğu ve dolayısıyla anlayamadığı ve bundan ötürü de araştırmacının bunu çalışmasına dâhil etmediği, hücre adetinin belirtilmediği ve medresenin harap halde olduğunu duyduğunu ifade etmiştir (Ayverdi 1981 aktaran Alas 2015).

Şekil 3. Piri Nazır Camisi'nin krokisi (Ayverdi 1981'den aktaran Alas 2015).

Fotoğraf 1. Pirinazır Camisi'nin eski fotoğrafı (Isufi-Ramadani 2015).

Fotoğraf 2. Pirinazır Camisi'nin eski fotoğrafları (Isufi-Ramadani 2015, fig 1.7, 1.9, 1.13- 1.15).

Piri Nazır Camisi, Priştine'nin Hıristiyan halkı tarafından "Çar Lazar Camisi" diye adlandırılır. 15. yüzyılda yazılmış olan, seyyah Mula Neşri'nin seyahatnamesinde, Kosova savaşı söz edilirken, Sultan Bayezit'in emri ile Knez (Prens) Lazar'ın naaşının, Kosova Savaşı'ndan bir gün sonra (28 Haziran 1389 tarihinde) öğleden sonra, savaş meydanından alınıp, bugünkü Piri Nazır Camisi'ne gömüldüğü, üç yıl sonra 1391 yılında da Prens Lazar'ın mezarının Piri Nazır'dan Ravaniça Manastırı'na taşındığı belirtilmektedir (Vırmiça 1997'den aktaran Alas 2015).

Bugün yapının sıva ile kaplı olmasından dolayı taş duvar malzemesi görülmemektedir. Yapıdan bahsedilen yayınlarda herhangi bir kaynak gösterilmeden, "Bir rivayete göre Piri Nazır Camisi'nin, Fatih Camisi'nden kalan taşlarla inşa edildiği bildirilmektedir" ifadesi yer almaktadır (Vırmiça 1999, İbrahimgil- Konuk 2006'dan aktaran Alas 2015). Kosova İslam Birliği tarafından hazırlanan Priştine Monografya'sında, Pirinazır Camisi'nin inşa yılı olarak verilen 1470 (Hicri/ 874) tarihi, imam listelerindeki bilgiye dayandırılmaktadır (Isufi-Ramadani 2015). Aynı yayında, Branko Kostovski 'ye ait olan 1965 yılı fotoğrafları ile 1966 ve 1973 yılına ait, caminin sıvalarının kısmen dökülmüş olduğu, hatta giriş bölümünün üst bölümünün tamamen doğal taşlardan oluşan malzemesi,

portalin sıvasız hali ve özellikle ahşap kapısı ile pencerelerin söveleri ve hafifletme kemerlerinin görüntüsünü içeren fotoğraflar, yapının malzeme ve inşa tekniğinin yanı sıra Priştine Fatih Camisi ile olan benzerliklerini de göstermektedir (Isufi- Ramadani 2015, fig 1.7, 1.9, 1.13- 1.15, 1.20- 24).

Fatih Camisi ile olan benzerlikleri, 1487 tarihli Vushtri Sancağı Defterleri'nde yapı ile ilgili bilginin varlığı ve mahallenin daha eski olduğu ifadesine dayanarak caminin 1460'larda inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir (Isufi-Ramadani 2015 aktaran Alas 2015). Kare planlı, kubbeli ve hariminin önünde bir son cemaat yeri bulunan Priştine Fatih Camisi, 15.yüzyılda (1461- 62, Hicri 865) inşa edilmiş, bu dönemde Priştine'deki en büyük camidir (İbrahimgil-Konuk 2006'dan aktaran Alas 2015).

Piri Nazır Camisi'nin 20. yüzyılda çok sayıda onarım geçirdiği bilinmektedir. 1980 yılında temizlenip ibadete açılmasına kadar depo olarak kullanılmıştır (Vırmiça 1997'den aktaran Alas 2015). 1992 yılına ait olduğu belirtilen

Fotoğraf 3. Pirinazır Camisi'nin giriş kapısı ve pencerelerinin eski fotoğrafları (Isufi- Ramadani 2015, fig 1.20-24).

bir fotoğrafta ise yapı tamamen sıvalı olarak görülmektedir (Isufi- Ramadani 2015, fig. 1.24).

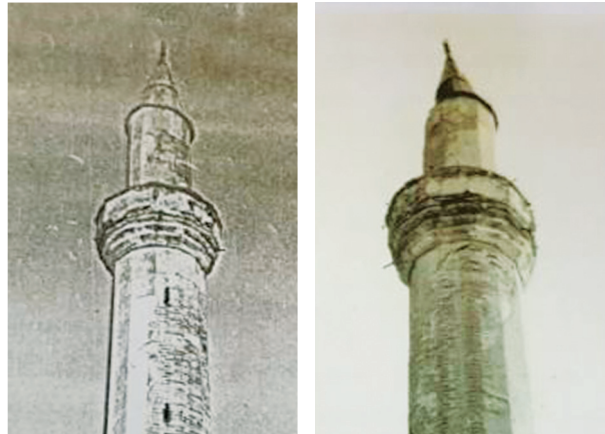
Çatı ve kubbenin 1995 yılına ait fotoğraflarında kiremitlerin ve kubbenin ahşap konstrüksiyonun yenilediği görülmektedir (Isufi-Ramadani 2015, fig. 1.28- 29). Eski fotoğraflara dayanarak yapının özgün çatısının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. 1995 ve 1996 yıllarında gerçekleştirilen onarımda bugünkü sıvanın yapıldığı görülmektedir (Vırmiça 1997'den aktaran Alas 2015). 1996 yılı onarımı sırasında, yapının dış sıvasının dışında minber, tavan ve mahfilin de yenilediği bildirilmektedir (İbrahimgil- Konuk 2006'dan aktaran Alas 2015). 2006 yılı yayınında Piri Nazır

Fotoğraf 4. Pirinazır Camisi'nin eski fotoğrafı (Isufi- Ramadani 2015, fig 1.20-24, İbrahimgil- Konuk 2006, fq. 430- 431).

Fotoğraf 5. Pirinazır Camisi'nin giriş cephesini gösteren eski fotoğraflar (Isufi- Ramadani 2015, fig 1.20-24, İbrahimgil- Konuk 2006, fq. 430- 431).

Fotoğraf 6. Pirinazır Camisi'nin minaresini gösteren eski fotoğraflar (Isufi- Ramadani 2015, fig 1.25-26).

Camisi'nin fotoğraflarında giriş cephesinin önünde bugün son cemaat yeri olarak kullanılan ilave bölüm görülmez. Son cemaat mekânının 2006 yılından sonra inşa edilmiştir (İbrahimgil- Konuk 2006'dan aktaran Alas 2015).

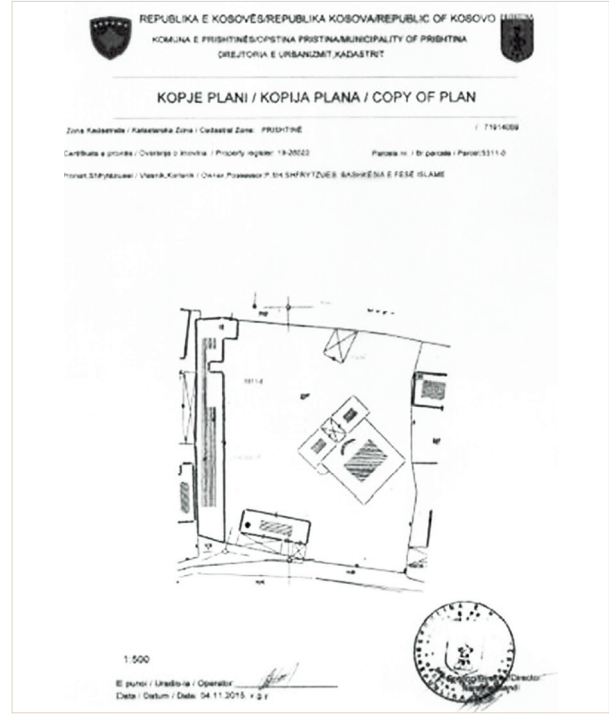
3-PİRİ NAZİR CAMİSİ PROJE ÇALIŞMALARI

3.1-Belgeleme

Piri Nazır Camisi, Priştine'nin merkezindeki Pirinaz Mahallesi'nde, İsmail Dumoşe Caddesi, 18 numaradadır.

Piri Nazır Camisi, kare planlı ve kırma çatı ile örtülü harimin önüne sonradan eklenmiş bir son cemaat yerine sahiptir. Son cemaat yeri, batıda sokağın yapısına uygun şekilde, bir girişin verildiği doğu cephesinde yamuk biçimindedir. Sıvalı ve boyalı ahşap duvarlara sahip son cemaat mekânının, ahşap plakayla kaplı bir çatısı ve beton zemini vardır.

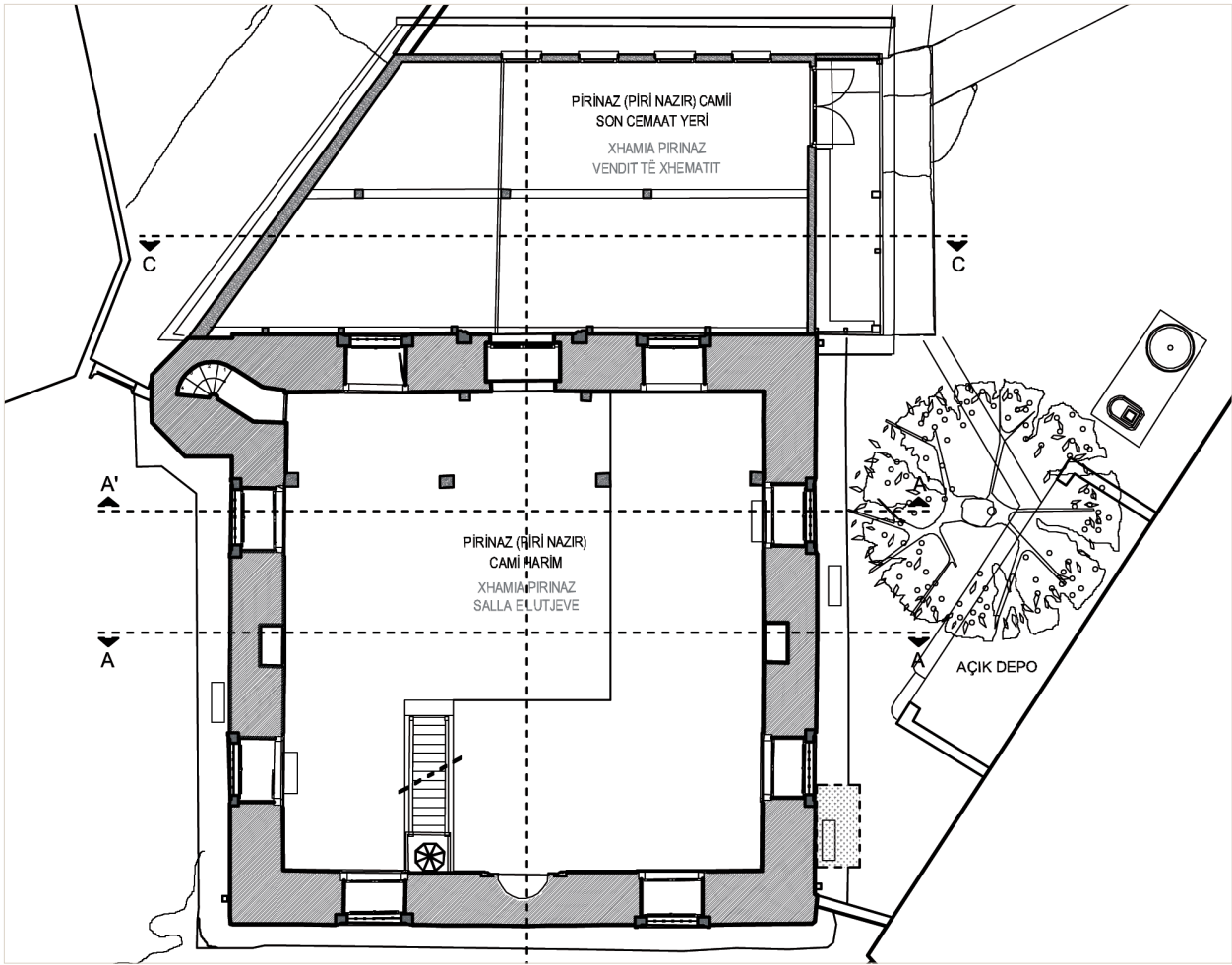
Caminin harimine, son cemaat yerinden basık bir kemer ve pvc malzemedeki yapılmış yeni bir kapıdan girilmektedir. Giriş kapısının doğusunda ve batısında dikdörtgen biçiminde üzeri boyanmış ahşap pencereler vardır. Lokma demir şebekeleri olan pencerelerle kapı arasında kalan alan-

Fotoğraf 7. Piri Nazır Camisi'ne ait mülkiyet durumunu gösterir planlar (Kosova İslam Topluluğu Arşivi'nden, 2015).

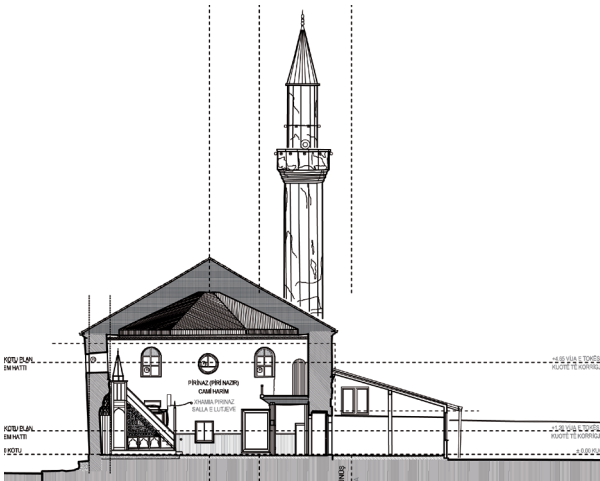
Şekil 4. Pirinazır Camisi'nin vaziyet planı (AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

Şekil 5. Pirinazır Camisi'nin planı (AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

da, kadınlar mahfilini taşıyan destek sisteminin iki ahşap payandası bulunur. Mahfilin diğer taşıyıcıları ise, kuzeydoğu ve kuzeybatı duvarda iki payanda ile giriş aksının doğusunda ve batısında serbest durumda iki paye düzenindedir. Taşıyıcıları ve mahfilin örtüsü ahşaptır. Üst katta mahfil önünde gayet basit ahşap parmaklıklar emniyeti sağlamaktadır. Yapının içini olduğu gibi kuşatan lambripler pencerele-
rin yarı yüksekliğine kadardır (Alas 2015).

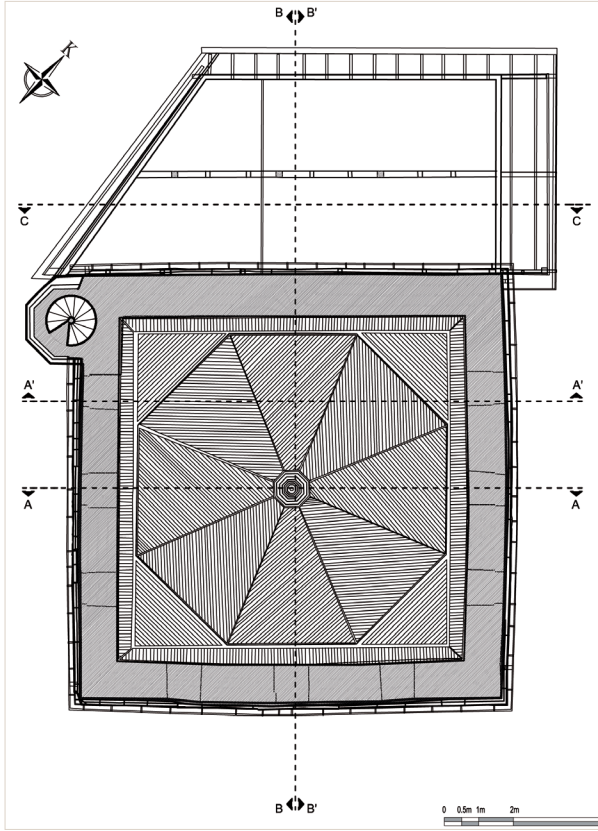
Batı duvarda ekseninde bir dolap nişi, kuzeyinde ve güneyinde alt kat seviyesinde, dikdörtgen biçiminde, lokma

Şekil 6. Pirinazır Camisi'nin rölövesinden BB kesiti
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

demirli şebekeleri olan ahşap pervazlı ve orijinal ahşap kanatları olan iki pencere yer alır. Pencere kanatları künde-kari tekniğinde ve geometrik bir forma sahiptir. Ahşap pencere kanatları oldukça yıpranmış, hatta çürümeye başlamıştır. Üst kat seviyesinde akstan kaymış bir şekilde merkezde daire, doğuda ve batıda yuvarlak kemerli, hepsi demir profilli toplam üç pencere vardır. Batı duvarın kuzey batı köşesinde alt katta oldukça alçak tutulmuş, dikdörtgen biçiminde, üst katta ise yuvarlak kemerli, ahşap kapı görülmektedir. Mahfile ve minareye çıkış için kullanılan merdivenlere buradan ulaşılmaktadır. Merdivenler taş ve tuğladan oluşan almaşık teknikte yapılmıştır. Merdivenler oldukça düzgün bir taş işçiliğine sahiptir (Alas 2015).

Güney duvarda, aksta yarım daire biçiminde bir nişe sahip mihrap, mihrabın doğusunda ve batısında ahşap doğramalı, orijinal ahşap pencere kanatlarına sahip, lokma demir şebekeli iki dikdörtgen pencere, mihrabın üzerinde aksta daire, iki yanda ise yuvarlak kemerlere sahip demir profilli iki pencere, batı duvardaki gibi yer alır. Mihrap, kesme taş malzemenle yapılmıştır. Bugün üzeri boyanmış ve iki sıra profilli bir söve ile çevrelenmiştir. Mihrap nişi alçıdır ve bezeme olarak altı sıra mukarnas dizisi ile doldurulmuş bir kavsarası vardır. Mihrabın batısında, günümüzde yeşil yağlıboya ile boyanmış, orijinali ahşap olan minber bulunur. Minber de pencere kanatları gibi özenli işçiliğe sahiptir. Alt bölümünde

Şekil 7. Pirinazır Camisi tavan planı
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

üç sıra süslü taş kemerli açıklığı bulunmaktadır. Minberin üstünde külahlı bir sahanlığı ve altında geçidi yer alır. Minbere giriş sade bir kemerle sağlanmaktadır (Alas 2015).

Doğu duvarda, tıpkı caminin güney ve batı duvarında olduğu gibi oldukça simetrik alt seviyede dikdörtgen aynı karakterde iki pencere ve ortada dolap nişi ile üst seviyede ise merkezde daire, kuzey ve güney tarafında ise yuvarlak kemerli iki pencere ile tamamlanır. Caminin içini olduğu gibi kuşatan lambri bu duvarda da devam eder (Alas 2015).

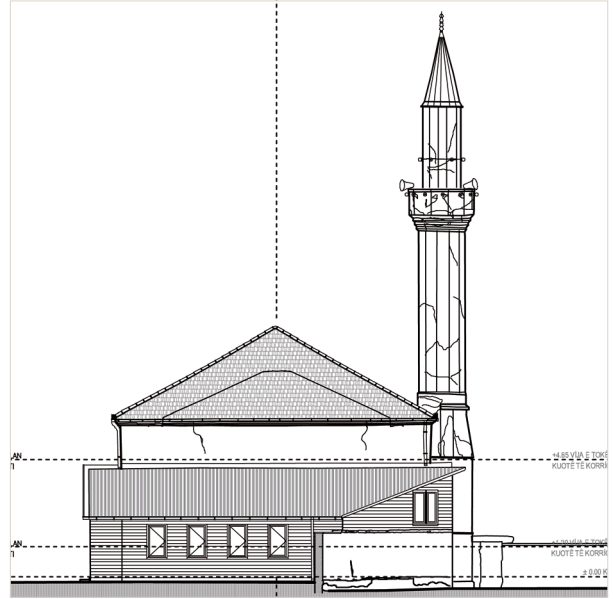
Piri Nazır Camisi'nin harim mekânı, sekizgen dar bir kasnak üzerinde sekiz dilimli ahşap bir tavan ile örtülmüştür. Tavanda, herhangi bir geçiş elemanı kullanılmamıştır. Dört köşede iki duvar arasını üçgen biçiminde ahşap malzeme ile kapatılarak oluşturulmuş köşelikler mevcuttur. Tavanın dilimlerinin yüzeyleri çitalarla kaplanmıştır. Bu dilimler, kubbenin merkezinde sekizgen bir göbekte tamamlanır (Alas 2015).

Caminin kuzey cephesi 2006 yılından sonra eklendiği tahmin edilen son cemaat yeri ile özgün görüntüsünü yitirmiştir. Bu cephede aksta bir portal ve onun doğusunda ve batısında dikdörtgen biçiminde lokma demir şebekeleri olan taş söveli, hafifletme kemeri ve onu çerçeveleyen sıvayla biçimlendirilmiş köşelikler yer alır. Camiye giriş basık kemerli bir kapıdan yapılmaktadır (Alas 2015).

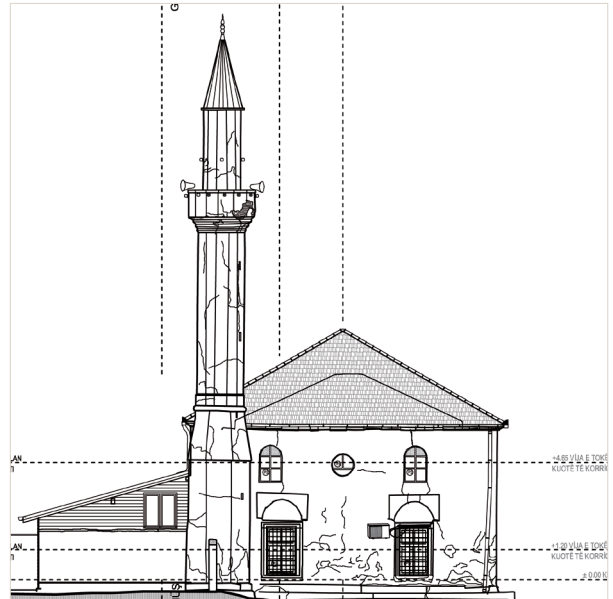
Piri Nazır Camisi'nin tüm cepheleri aynı simetrik yapılanma içerisinde bir program izler. Batı cephe, alt seviyede dikdörtgen iki pencere, lokma demir şebekeli ve taş söveyle çevrilidir. Pencerenin hafifletme kemeri ve sıvayla

Fotoğraf 8. Pirinazır Camisi giriş cephesi ve sonradan eklenen son cemaat mekânı (AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

Şekil 8. Pirinazır Camisi rölövesinden kuzey cephesinin görünüşü
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

Şekil 9. Pirinazır Camisi rölövesinden batı cephesinin görünüşü
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

belirlenmiş köşelikleri vardır. Üst katta eksenden kaymış demir profilli, kuzey ve güneyde sivri kemerli iki, merkezde ise daire biçiminde tek olmak üzere toplam üç pencere yer alır (Alas 2015).

Fotoğraf 9. Pirinazır Camisi, güneybatıdan görünüş
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

Batı cephenin kuzeyinde caminin minaresi bulunmaktadır. Minare çokgen kürsü üzerinde yükselir. Pabuç bölümü kürsüden ve gövdeden silme ile ayrılmıştır. Çokgen gövde tek şerefe ile sonlanır. Şerefe altından, giderek genişleyen ve gövdenin çokgen kesitini devam ettiren üç sıra silme ile şerefeye ulaşılır. Minarenin külahı ve alemi çinko ile kaplanmıştır. Minarenin, şerefe altına kadar tuğla ve taş alması, şerefe altından itibaren üst kısmının tuğladan yapıldığı sıvaların döküldüğü kısımlardan anlaşılmaktadır (Alas 2015).

Yapının güney cephesinde de alt kısımda iki dikdörtgen, üstte ise ikisi yanlarda biri merkezde üç pencere diğer cephelerle aynı özellikleri taşımaktadır. Doğu cephede aynı simetrik yapılanma içerisinde diğer cephelerle aynı düzenlemeye sahiptir (Alas 2015).

3.2-Restitüsyon Projesinin Hazırlanması

Piri Nazır Camisi'nin günümüze ulaşmayan türbesi ve medresesinin varlığı bilinmektedir.

Yazılı ve görsel verilerin ışığında dönemsel özellikler ve benzer örnekler irdelenerek, sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısının başlarına ait olan eski fotoğrafları cami ile ilgili elimizde olan en önemli belgelerdir. Güvenilirlik derecelerini oluştururken dikkat ettiğimiz ve bugün sıvalar ve müdahaleler sonucu çok değişmiş olan yapıda izlerin varlığını tespit etmemize engel olmaktadır. 1960'lı yılların fotoğraflarında gördüğümüz kadarıyla yapının malzemesi değişmiş üst seviye pencereleri, ilave edilmiş son cemaat yeri, kapı gibi detaylarda tamamen görsel veriler baz alınmıştır.

Müslüman ve Hıristiyan toplumu için kutsal olduğu anlaşılan yapının türbesi günümüze gelememiştir. Medresesi de aynı şekilde yok olmuştur.

20. yüzyılda yapıda çok sayıda onarım ve tadilat gerçekleştirilmiş olmalıdır. 1980 yılına kadar depo olarak kullanıldığı bilgisi, 1966 ve 1973 yıllarına ait fotoğraflarda yer alan görüntülerle örtüşmektedir (Vırmiça 1997: 86). Sıvalarının kısmen dökülmüş ve doğal taşın görüldüğü malzeme verisi, portalin sıvasız durumu ahşap kapısının el işçiliği, pencere söveleri, hafifletme kemerleri gibi ayrıntılar, Priştine Fatih Camisi ile yakınlık kurulabileceğini göstermektedir (Isufi-Ramadani 2015, fig. 1.7, 1.9, 1.13, 1.15, 1.20-24). 1992 yılına ait olan bir fotoğrafta ise yapı tamamen sıva ile kaplıdır.

Tavanın yapılışını 1993'e tarihlendirilmek istense de bu konuda herhangi bir belge yoktur. 1995 yılı fotoğraflarında kubbenin ahşap konstrüksiyonun ve saçakların yenilediği izlenmektedir (Isufi-Ramadani 2015, fig. 1.28-29). 1995 ve 1996 yılında bugünkü sıva ile uyumlu bir görünüm karşımıza çıkmaktadır (Vırmiça 1997: 86). 2006 yılına ait yayında verilen fotoğraflarda bugünkü son cemaat yeri bulunmamaktadır. Aynı yayın minber, tavan ve mahfilin 1996 yılı onarımı sırasında yapıldığını yazar (İbrahimgil-Konuk 2006: 430-431).

Osmanlı mimarisinde tek mekânlı ve kubbe ile örtülü cami geleneği erken dönemlerden itibaren görülür (Kuban 2007: 123-130). Priştine ve Kosova camilerinde sıkça gördüğümüz, dıştan kırma çatı içten kubbe ile örtülü cami tipine yakın mesafedeki Emir Alaaddin Camisi, Kadriye Camisi, Hasan Bey gibi örnekleri verebiliriz.

Yapının kuzey cephesinde yer alan eski fotoğraflarda görebildiğimiz konsola ait izler caminin girişinde bir son cemaat yerinin bulunduğunu kanıtlar. Benzer örnekler içerisinde, Sedlar Camisi, yakın coğrafyada Mostar'da bulunan Derviş Paşa Camisi (1592) ve Nezir Ağa Camisi (1550) vardır. 16. yüzyıl örneği Konjic Çarşısı Camisi benzer tarzda ahşap taşıyıcılarla oluşturulmuş ahşap konstrüksiyonlu, üstü kiremit kaplı bir son cemaat yerine sahiptir.

Caminin günümüze gelemeyen portalı ve mevcutta görülen pencere kanatlarında yer alan geometrik bezemelerle süslü künde-kari tekniği ile yapılmış Fatih Camii portalı ve pencere kanatları ile yakın ilişkilidir (İbrahimgil-Konuk 2006: 417, 419).

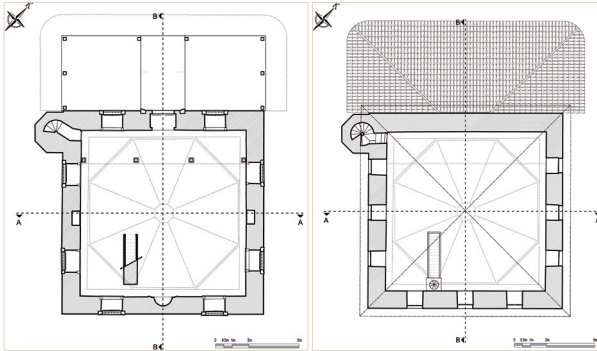
Fotoğraf 10. Hasan Bey Camisi (İbrahimgil-Konuk 2006).

Fotoğraf 11. Derviş Paşa Camisi, Mostar (http://kons.gov.ba/main.php?id_struct=50&lang=4&action=view&id=2525).

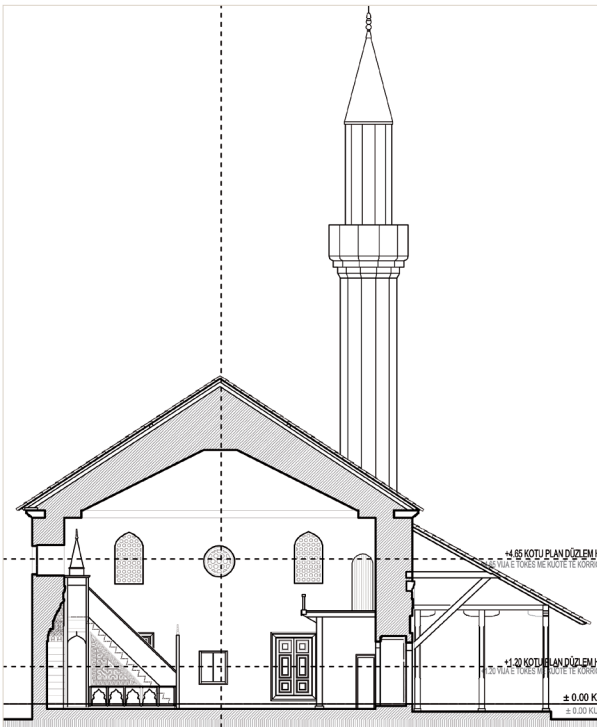

Fotoğraf 12. Fatih Camisi'nin mihrabı ve giriş kapısı
(İbrahimgil-Konuk).

Şekil 10. Piri Nazır Camisi restitüsyonu, harim planı

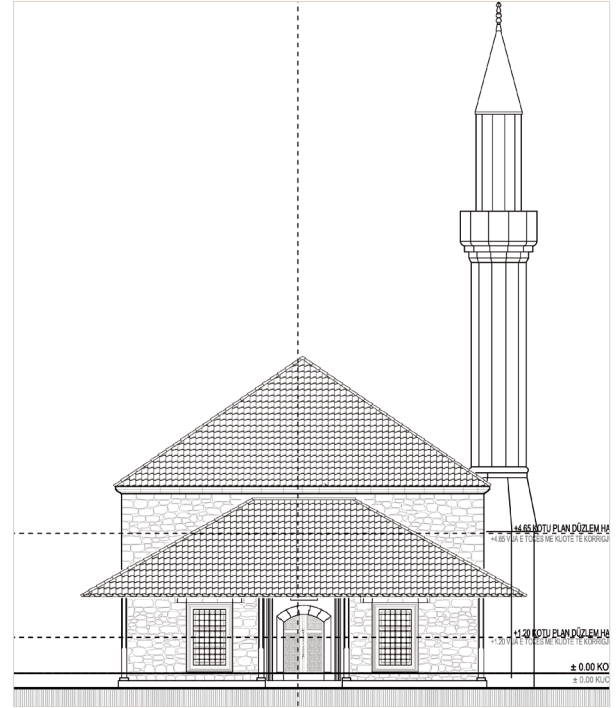
Şekil 11. Piri Nazır Camisi restitüsyonu, kadınlar mahfili planı
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

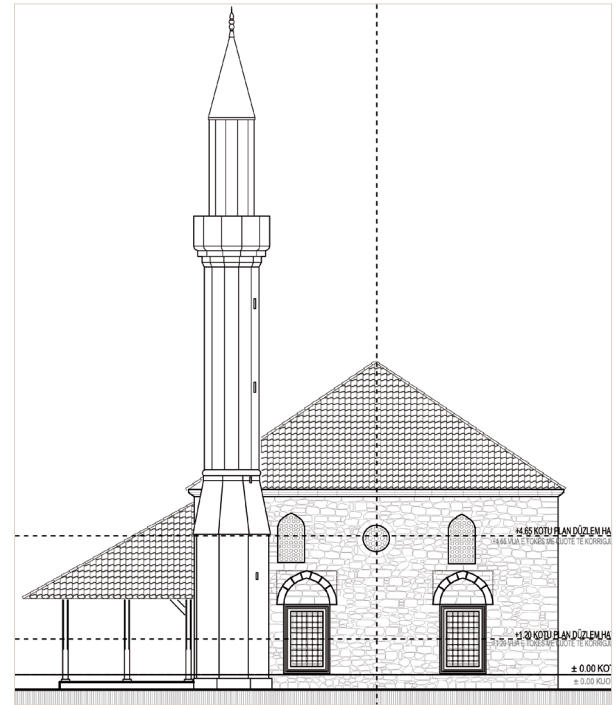
Şekil 12. Piri Nazır Camisi restitüsyonu, BB kesiti
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

Caminin minberi özenli bir işçiliğe sahiptir. Yeşil yağlı boya ile kaplanmış yüzeyi ahşap geçmelerle Fatih Camisi'nin minberini hatırlatır (İbrahimgil- Konuk 2006: 418).

Caminin minaresinin petek bölümünün yıkılmasından ötürü 1955 yılında onarıldığı belirtilir (İbrahimgil 2002: 26).

Şekil 13. Piri Nazır Camisi restitüsyonu, kuzey cephe
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

Şekil 14. Piri Nazır Camisi restitüsyonu, batı cephesi
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

3.3- Restorasyon Projesinin Hazırlanması

15.yüzyılda inşa edildiği tahmin edilen Piri Nazır Camisi, günümüze kadar pek çok değişiklik geçirerek ulaşmıştır. Zaman içinde pek çok değişiklik geçiren yapı uygun olmayan onarımlar ve artan cemaate cevap verebilmesi için eklenen mekânlar, kaybolan mimari elemanları nedeniyle yapıldığı dönemin karakterini kaybetmiştir. Etrafında külliyesine dair başka hiçbir yapı kalmayan caminin arazisi içinde de uzun yıllar içinde eklenen çeşitli yapılar görülmektedir. Son dönemde Kosova İslam Topluluğu tarafından külliye

kadastral sınırları içindeki yapıların kaldırılması için çalışmalar yürütülmektedir. Restorasyon projesiyle planlanan öncelikle Piri Nazır Camisi'nin restorasyonu ve özgün durumunun ortaya çıkarılmasıdır. Bunun yansıra yapının özgün kadastral sınırları içerisinde yapılması planlanan eğitim yapılarıyla bu alanın tekrar bir külliyeye dönüştürülmesi de düşünülmektedir.

Piri Nazır Camisi'nin restorasyon projesi hazırlanırken yapıyla ilgili tarihsel araştırmalar ve yapının restitüsyonu göz önünde bulundurulmuş, ancak yapının sağlıklı bir şekilde hayatına devam edebilmesi için günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek yapısal ve mekansal müdahaleler de restorasyon projesi içinde sunulmuştur.

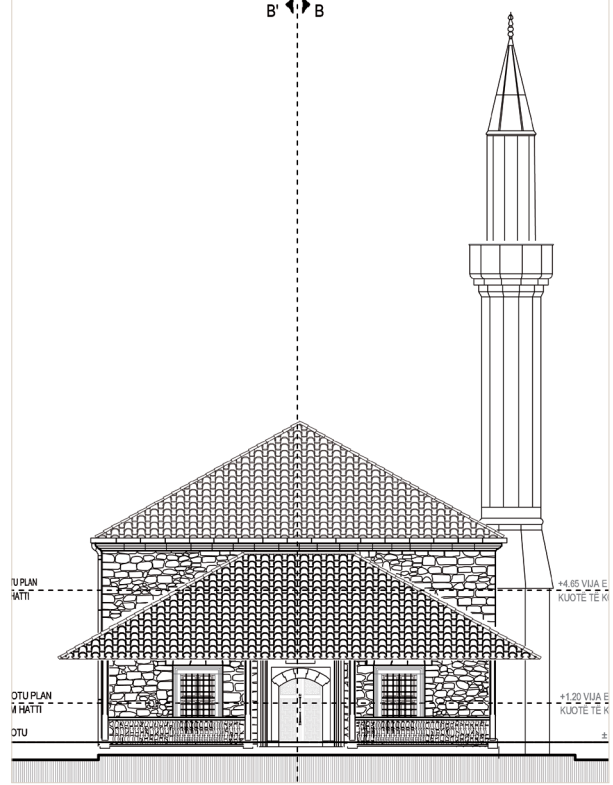
Bu müdahalelerin tespiti sırasında; yapıda bugün mevcut olan özgün malzemelerin ve mimari elemanların zarar görmeden korunmasına, yeni yapılacak her müdahalenin yapının özgün malzemelerine zarar vermeyecek nitelikte seçilmesine özen gösterilmiştir. Ayrıca yapılacak restorasyon uygulamaları esnasında projede öngörülmemiş durumlarda yeniden tespit yapılması ve her türlü konservasyon uygulamasında deneyimli konservasyon uzmanlarının denetimleri önerilmiştir.

Restorasyon uygulaması başlarken yapılacak ilk çalışma, yapıdaki mevcut tüm muhdes elemanların kaldırılması gerekmektedir. Caminin giriş bölümünde yer alan ve özgün olmayan mekânlar ile özgün olmayan yapı elemanlarının tümü (PVC malzeme ağırlıklı son cemaat yeri, ahşap lambripler, demir dikmeler vb.) kaldırılacaktır.

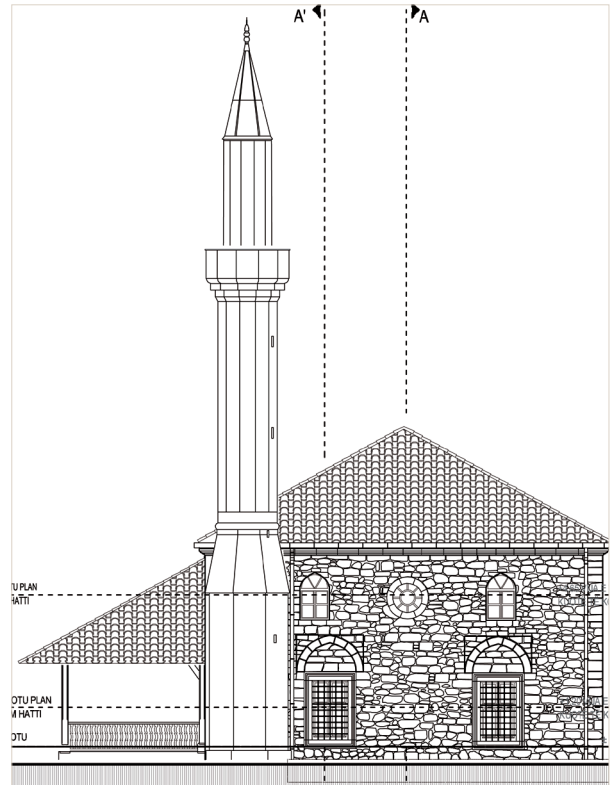
Beden duvarlarındaki sıva rasparları sonrasında hasar durum değerlendirmesi yapılacaktır. Uzman raporunda da belirtildiği şekilde kuzeybatı ve güneydoğu beden duvarlarının dış cidarlarındaki problemlerden dolayı bu kısımlar projede gösterilen kotlara kadar sökülüp, yeniden örülecektir. Tekrar yapılacak dış duvar örgüsü iç duvar cidarı ile adersan sağlayacak şekilde yapılacak, eski duvar-yeni duvar arasında hidrolik kireç esaslı bağlayıcılar kullanılacaktır. Bu işlem sırasında yapısal analiz raporunda da belirtilen şekilde beden duvarı üst kotuna kornişlerin arkasında kalacak şekilde, projesinde gösterildiği gibi betonarme hatıllar ile destek yapılacaktır. Beden duvarını oluşturan taş malzemenin durumuna göre (erime-aşınmışlık) sıva yapılmayıp, hidrolik kireç harçlı derz yapımı ile yerinde değerlendirilecektir.

Minare kaide kısmında sıva raspası sonucunda ortaya çıkan taş örgü için; malzemenin durumuna göre yeniden sıvanması veya taş temizliği sonrasında derz yapılmasına yerinde karar verilecektir. Minarenin şerefe çıkışına yeni ahşap kapı yapılacaktır. Minare külâhının bağlandığı ahşap elemanlarının sağlamlaştırılması müdahaleleri yapılacaktır. Külâha, 2 mm kalınlıkta kuşun kaplama yapılacaktır. Mevcut alem gerekli bakım ve temizliği yapıldıktan sonra tekrar kullanılacaktır.

Yapıdaki restorasyon uygulamasında çatı ile ilgili çalışmalara başlanmadan önce tavan konstrüksiyonu askıya alınacaktır. Piri Nazır ahşap tavanı yeni yapılmış olduğundan itina ile korunacaktır. Askılama yapılırken tavanın zarar görmemesine itina gösterilecektir. Çatı kiremitleri kaldırılacak, çatı ahşap taşıyıcı konstrüksiyonu aslına uygun malzeme ve boyutlarda yenilenecektir.

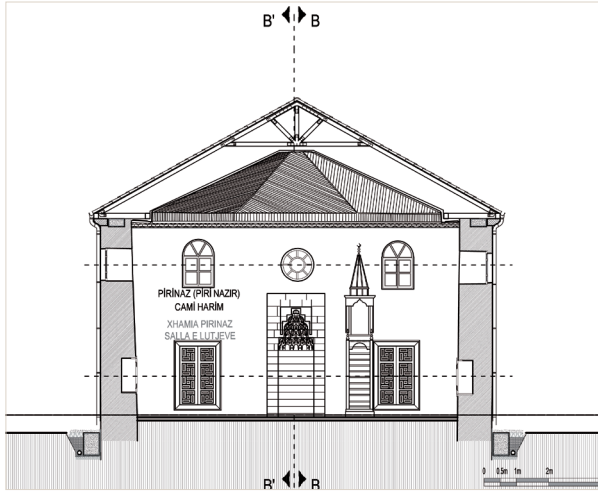

Şekil 15. Piri Nazır Camisi restorasyon projesi, kuzey cephesi
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

Şekil 16. Piri Nazır Camisi restorasyon projesi, batı cephesi
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

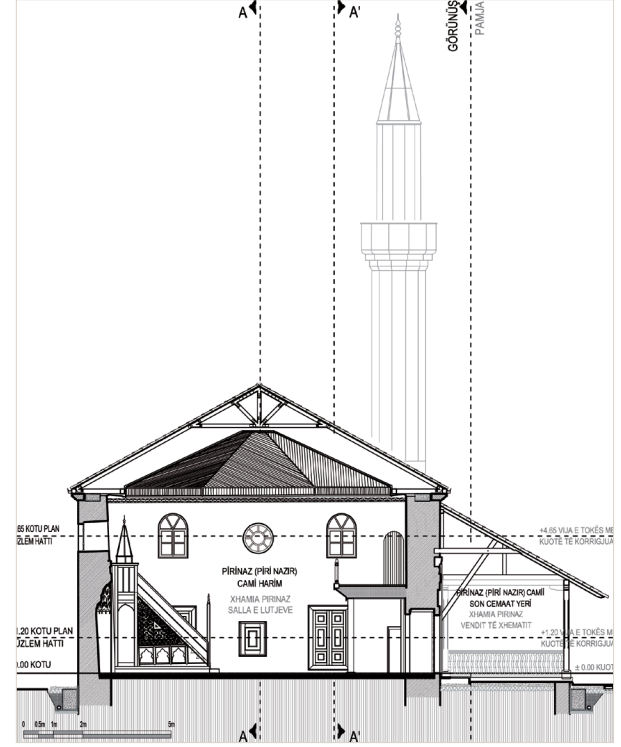
Betonarme eklenti olan son cemaat mahalli kaldırılıp, yerine restitüsyon araştırmalarına dayandırılarak, projesinde yer aldığı şekilde açık son cemaat mahalli yapılacaktır. Son cemaat mahalli için ölçüler, yapılacak temel araştırma kazılarına göre yerinde verilecek kararlar doğrultusunda revize edilecektir. Bu mekân, üzeri ahşap konstrüksiyon ile yapılıp alaturka kiremit ile örtülecektir. Yapının rölöve çalışmaları sırasında belgelenemeyen kısımlarının (son cemaat kısmı temelleri ve cephede sıva rاسباسından sonra izleri takip edilebilecek çatı taşıyıcı hatlı yerleri) uygulama yapılırken açığa çıkarılması sonrasında bu kısımlarda gerekli tespitler yapılacak ve ilgili uzmanların görüşleri doğrultusunda müdahaleler belirlenecek ve proje revizyonları yapılacaktır.

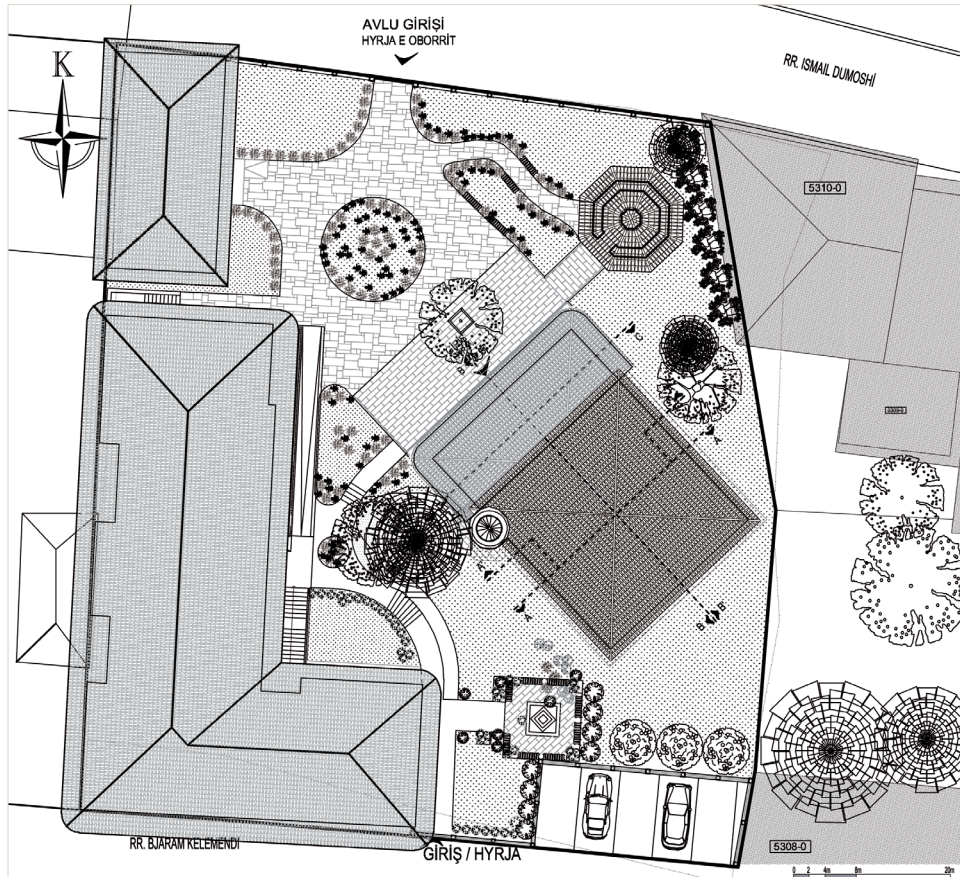
Şekil 17. Piri Nazır Camisi restorasyon projesi, AA kesiti
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

Mevcutta pvc olan harim giriş kapısı kaldırılacak, restitüsyon araştırmalarına dayandırılarak künde kari olarak yeni imalat yapılacaktır.

Kötü durumda olan pencere doğramaları kaldırılıp, çift cam yeni ahşap doğramalar yapılacaktır. Minare girişi ve mahfil çıkışı olarak kullanılan açıklıklardaki kapılar değiş-

Şekil 18. Piri Nazır Camisi restorasyon projesi, BB kesiti
(AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

Şekil 19. Piri Nazır Camisi restorasyon projesi, vaziyet planı (AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

Şekil 23. Piri Nazır Camisi ve Ek Binalarının restorasyon sonrası temsili görünümü (AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

Şekil 24. Piri Nazır Camisi ve Ek Binalarının restorasyon sonrası temsili görünümü (AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

Şekil 25. Piri Nazır Camisi'nin restorasyon sonrası halini gösteren temsili görünüm (AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

Şekil 26. Piri Nazır Camisi ve Ek Binaları, restorasyon sonrası temsili görünüm (AY-MİR Mimarlık Müh. Ltd. 2015).

KAYNAKLAR

- Alas 2015: Z. Ç. Alas, Piri Nazır Cami Sanat Tarihi Raporu, Ankara (Basımı yapılmamış).
- Apa 2008: G.Apa, *Erken Dönem Osmanlı Selatin Cami Minberleri*, www.isam.org.tr/pdfdr/ D02535/2008_VI_11_APAG.pdf.
- Aydın/Günalan 2011: B. Aydın/R. Günalan, Ruus Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Osmanlı Eyalet Teşkilatı ve Gelişimi, *Osmanlı Araştırmaları, The Journal of Ottoman Studies*, Sayı 38, 27- 160. (<http://www.english.isam.org.tr>).
- Ayverdi 1981: E.H.Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Yugoslavya*, Cilt III, Kitap 3, İstanbul.
- Isufi/Ramadani 2011: S.Isufi & E.Ramadani, "Xhamitë e Republikës së Kosovës - Komuna e Prishtinës. Monografia nr.1" (Henüz basımı yapılmamış), Prishtina.
- İbrahimgil 1999: M.Z.İbrahimgil, *Balkanlarda Osmanlı Mimarisi*, Cilt 10. Ankara, s.499- 509.
- İbrahimgil 2002: M.Z.İbrahimgil, Kosova'daki Türk Eserleri, *Türkler*, Cilt 12. Ankara, s. 23- 33.
- İbrahimgil/Konuk 2006a: M.Z.İbrahimgil/N.Konuk, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I- II*, Ankara.
- İbrahimgil/Konuk 2006b: M. Z. İbrahimgil-N. Konuk, *Kosova Sultan Murad Hüdevendigar Türbesi Restorasyonu*, Ankara.
- Kalesi 1955: H.Kalesi, İsvestaj o Raduna Ispitivanju Turkish Spomenika u Pristini, Prizen, Peci Djakovici i u Vucitrnu u Vremenu od 25 juna do 8 jula 1955 Godine, Piriştine Tarih Anıtları Koruma Kurum Dökümentasyonu, Piriştine.
- Kuban 2007: D.Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul.
- Naza 1994: E. Naza, Piri Mehmed Paşa Külliyesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 6, İstanbul, s.251.
- Özcan 1988: A.Özcan, Mimar Sinan'a Siparişte Bulunanlar, *Mimarbaşı Koca Sinan yaşadığı Çağ ve Eserleri I*. Ankara, s. 131- 147.
- Tanman 1994: B.Tanman, Koruk Tekkesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul, s. 70- 71.
- Ternava 2013: N. Ternava, *Kosova Cumhuriyeti İslam Birliği*, Priştina.
- Ünlü 2014: M.Ünlü, *Kosova Vilayeti (1877- 1912)*, Ankara.
- Vırmiça 1997: R. Vırmiça, Piriştine Camileri, Prizren.
- Vırmiça 1999: R. Vırmiça, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I*, Ankara.
- Yavuz 2005: A.T.Yavuz, Açıklık ve Mekân Örtüleri Terminolojisi, *Sanat Tarihinde Terminoloji Sorunları Semineri I (Mimari ve Mimari Süsleme)*, 23- 24 Kasım 2001, Ankara, Ed. S. Pekak, s.153- 187.
- Yüksel 1992: A. Yüksel, Kosova'da Türk Eserleri, *Kosova Zaferinin 600. Yıldönümü Sempozyumu*, 26 Nisan 1989, Ankara.